

Vida Rožac Darovec

Afirmacija ustne zgodovine v kontekstu pripovednega zgodovinopisja

Rožac Darovec Vida, strokovna sodelavka v humanistiki, Inštitut za zgodovinske študije Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem, Garibaldijeva 1, SI-6000 Koper; vida.rozac.darovec@zrs.upr.si

930.1"20"

AFIRMACIJA USTNE ZGODOVINE V KONTEKSTU PRIPOVEDNEGA ZGODOVINOPISJA

Različne zgodovinske usmeritve se v osnovi razlikujejo predvsem po tem, da ene zagovarjajo zgodovino kot pripoved, zgodovino dogodkov in posameznikov, druge pa zgodovino struktur oz. dolgega trajanja. V prispevku je pozornost namenjena predvsem obratu k ovrednotenju naracije v zgodovinopisju oz. t. i. lingvističnemu obratu, ki ga je proizvedlo narativno zgodovinopisje. K njemu je med drugim prispevala tudi ustna zgodovina, ki se je razvila v 70. letih 20. stoletja. Z zgodovino marginalnih družbenih slojev pa je v 80. letih 20. stoletja odprla nekatera metodološka vprašanja, ki so ustni zgodovini pripomogla k afirmaciji znotraj zgodovinske stroke.

Ključne besede: ustna zgodovina, dogodkovna zgodovina, zgodovina struktur, narativno zgodovinopisje.

Rožac Darovec Vida, Professional Collaborator in Humanities; Institute for Historical Studies, Science and Research Centre, University of Primorska, Garibaldijeva 1, SI-6000 Koper; vida.rozac.darovec@zrs.upr.si

930.1"20"

AFFIRMATION OF ORAL HISTORY IN THE CONTEXT OF NARRATIVE HISTORIOGRAPHY

The various historiographical approaches differ from one another mostly in that some advocate history as a narrative, a history of events and individuals, while others see history as a set of structures or long eras. The article focuses primarily on the turn towards an assessment of narration in historiography, or the "linguistic turn" that was the product of narrative historiography. One factor that contributed to this was oral history, which developed in the 1970s. In the 1980s the history of marginal social strata opened up some methodological issues that enabled oral history to establish itself within historiography.

Key words: oral history, history of events, history of structures, narrative historiography.

ZGODOVINA MED STRUKTURO IN PRIPOVEDJO

Prekritje dogodka in vračanje k njemu

Problematika pripovedi in vloga posameznika v zgodovinopisju je v ospredju zgodovinopisnih debat že celo stoletje. Diskusije so sprva privedle do popolnega odmika od pripovedi pa do postmodernističnega vračanja k njej.

Ko obravnavamo odnos med zgodovino in pripovedjo, ne moremo mimo dela Paula Ricoeurja, ki se v knjigi *Zgodovina in pripoved* (2001) kompleksno loti težavnosti delitve na dve zgodovinski usmeritvi. Na eno stran postavi zgodovino kot pripoved, zgodovino dogodkov in posameznikov, na drugo pa zgodovino družbenih struktur oziroma zgodovino dolgega trajanja, ki je zaslužna za velike spremembe na področju zgodovinopisja, predvsem pa odmik od politične zgodovine. Ricoeurjeva teza temelji na trditvi o posredni derivacijski vezi, s katero zgodovinsko znanje izhaja iz narativnega razumevanja, ne da bi pri tem izgubilo znanstveno ambicijo.¹ Tako se tudi na koncu njegova študija o narativni naravi zgodovine ne izide v zagovor nekakšne posebne oblike zgodovine – narativne zgodovine, kot tudi ne v povsem negativno kritiko modela zgodovine dolgega trajanja, temveč poskuša med obema vidikoma vnesti nekakšno dialektiko. Oglejmo si jo!

Da bi torej odkril značilnosti in vsebino te povezave, je Ricoeur najprej postavil pod kritično luč oba modela. S tem namenom je preučil prispevke francoskega in anglosaškega zgodovinopisja k teoriji zgodovine in sledil nizu »kritike dogodkov«, ki jo je štel kot kritiko zavračanja kategorije pripovedi. Dogodek se po njegovem vseskozi kaže kot tradicionalni kamen spotike v teoriji zgodovinopisja.

Diskusija, ki je privedla do dinamičnega razvoja zgodovinopisja v 20. st., se je začela v Franciji konec 19. st., ko je tradicionalno zgodovinopisje sredi širše družbene in socialne krize zašlo v krizo. V letih okrog 1900 so v Franciji in Nemčiji pote-

kale živahne razprave, ki so se kritično odzivale na takratno politično zgodovino. Kritika zgodovinopisja je prihajala v veliki meri iz socioloških krogov; Comte, Spencer in Durkheim so zgodovinopisju očitali površnost. Ugotavljali so, da »posebni dogodki« (*événements particuliers*) ponujajo zgolj navidezno zgodovino kakega naroda. Kriza je privedla do »revolucije francoskega zgodovinopisja«, kot zgodovinopisni obrat v Franciji imenuje Peter Burke. Zanj sta bila zaslužna predvsem Lucien Febvre in Marc Bloch, ustanovitelja slovitega časopisa *Annales d'histoire économique et sociale* in promotorja »nove zgodovine«, ki se je:

- na prvem mestu zavzela za problemsko usmerjeno analitično zgodovino, za njeno celovito obravnavo in interdisciplinarnost;
- na drugem mestu pa je šlo za vzpostavitev zgodovine cele vrste človeških aktivnosti, ki nadomesti prevladujočo politično zgodovino.

Da bi dosegli prva dva cilja, začne zgodovina sodelovati z drugimi vedami: geografijo, sociologijo, psihologijo, ekonomijo, lingvistiko, socialno antropologijo ...²

Če sta M. Bloch in L. Febvre lahko računala na skromno podporo v dokaj konservativnih zgodovinopisnih krogih 20. in 30. let, je Fernand Braudel, njun naslednik in zagovornik globalne in strukturne zgodovine, računal na širšo podporo. S koncipiranjem zgodovine kot procesa dolgega trajanja je zasenčil dogodek in postavil v slabo luč dolgo prevladujočo dogodkovno zgodovino.³ Na Collège de France je leta 1950 v svojem »nastopnem predavanju« poudaril, da je zgodovina dogodkov zgodovina kratkotrajnih, hitrih in nervoznih nihanj, najbogatejša v človeškosti, hkrati pa najnevarnejša. Pod to zgodovino in njenim lastnim časom se razgrinja »ritmično počasno razgibana zgodovina« in njeno »dolgo trajanje«: gre za socialno zgodovino, zgodovino skupin in globokih teženj.⁴

Naslednja, tretja faza v zgodovini tega gibanja se je začela okrog leta 1968. Zaznamovali so jo Jacques Le Goff, Philippe Aries, Georges Duby,

² Burke, P.: *Revolucija v francoskem zgodovinopisju*. *Studia humanitatis*, Ljubljana, 1993, str. 12–17.

³ *Prav tam*, str. 8.

⁴ Ricoeur, P.: *n. d.*, str. 26.

¹ Ricoeur, P.: *Zgodovina in pripoved*, Društvo Apokalipsa, Ljubljana, 2001, str. 7.

Emmanuel le Roy Ladurie idr. To fazo zaznamuje odkritje zgodovine mentalitet, uporaba kvantitativnih metod v kulturni zgodovini, in končno reakcija proti tem metodam v obliki historične antropologije. Fazo zaznamuje obrat »od socialne zgodovine družbe h kulturni zgodovini družbe«, kot je preusmeritev poimenoval Chartier, ki je zagovarjal, da je tisto, kar so starejši zgodovinarji šteli za objektivne strukture, treba opazovati kot kulturno »konstituirano« ali kulturno »konstruirano«. Družba sama je kolektivna reprezentacija. Z deli Fureta in Vovella pa pride do vračanja k politični zgodovini in/ali do ponovnega oživljanja naracije.⁵

Poleg francoskega modela zgodovinopisja je tudi angleški nomološki model zgodovinopisja v anglosaški analitični filozofiji dal enak rezultat kot zgodovina dolgega trajanja, tj. prekritje pripovedi. Utemeljitelj nomološkega modela Carl G. Hempel je zagovarjal tezo, »da imajo splošni zakoni popolnoma analogne funkcije v zgodovini in naravoslovnih znanostih«. Zgodovina mora za zagovornike nomološkega modela ostati objektivna. Zanje je bila pripoved preveč osnoven in preveč na način oblikovanja snovi, da bi lahko služila razlaganju. Pripoved je le epizodnega značaja, ne pa tudi konfiguracijskega, zato so med zgodovino in pripovedjo videli epistemološki prelom. Ricoeur ugotavlja, da se je kritika nomološkega modela končala z razpadom samega pojma razlage in tako odprla možnosti, da so se vprašanja lotili z nasprotnega vidika. Natančneje so ovrednotili zlasti vire razumljivosti v pripovedi. Narativno razumevanje je tako postalo precenjeno, medtem ko je zgodovinska razlaga izgubljala vrednost.⁶

Skratka, tako za francosko zgodovinopisje kot za anglosaksonsko nomološko teorijo je pripoved le epizodnega značaja, nikakor pa ne konfiguracijskega. Zato so tako eni kot drugi med zgodovino in pripovedjo videli epistemološki prelom. Medtem ko francosko zgodovinopisje izhaja iz dejstva, da zgodovine ne konstruira delujoči posameznik, temveč da se pojavlja kot totalno družbeno dejstvo, pa pri logičnem pozitivizmu prekritje pripovedi izhaja predvsem iz epistemološke raz-

hajanja med zgodovinsko razlago in narativnim razumevanjem.⁷

Mnoge kritike francoskega modela so letele prav na zanemarjanje kratkega trajanja oz. dogodka, kar so nenazadnje tudi sami sprevideli. Res je sicer, da je v različnih fazah analovske produkcije razvidno ciklično nihanje med odklonilnim odnosom do dogodkovne in politične zgodovine ter vloge posameznika v zgodovinskem procesu in zagovarjanjem zgodovine družbenih struktur oziroma zgodovine dolgega trajanja, ki vnese na področje zgodovinopisja odmik od politične zgodovine in nato ponovno vračanje k dogodku in naraciji. Prehod na zgodovino mentalitet je povzročil ovrednotenje literarnih in ikonografskih virov ter ustnih pričevanj. S tem pa so tudi interpretacijsko posegli onstran zidu molka, v katerega so bili zagrjeni vsi tisti, ki v reprezentativnih virih niso bili zastopani in zato niso mogli pripovedovati svoje zgodbe. V tem kontekstu govori Vovelle o dialektiki kratkega in dolgega časa in se naslanja na Norraja, ko je v svojem delu *Delati zgodovino* oznail »vrnitev dogodka«.⁸

Zagovor pripovedi in umeščanje ustne zgodovine v njen kontekst

Najdlje v zagovoru pripovedi gre Hayden White v danes že znamenitem delu *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973), ki je uvedel koncept pretvorb dogodkov v fabule. Zanj pripadata fikcija in zgodovina glede na narativno strukturo isti kategoriji, kar obenem povzroči tudi zblizevanje zgodovine in literature. Zgodovina je za Whitea literarni artefakt. Fabulo (*plot*) umesti med zgodbo in argument. Zgodbo razume v ožjem pomenu – *telling stories*: v pomenu predvsem sekvenčne pripovedi z začetkom, sredino in koncem. V bistvu gre bolj za »tok zgodbe« (*story-line*). Ta delitev se mu v zgodovini zdi nujnejša kot v literarni teoriji, v zgodovini namreč dogodki, ki tvorijo rdečo nit zgodbe, niso plod zgodovinarjeve domišljije, temveč so podvrženi postopkom dokazovanja.⁹

Tudi L. Stone ugotavlja, da ostaja med običajnimi zgodbami in zgodbami tradicionalnega

⁵ Burke, P.: n. d., str. 88–96.

⁶ Ricoeur, P.: n. d., str. 42–60.

⁷ Prav tam, str. 12.

⁸ Vovelle, M.: *Ideologije in mentalitete. Studia humanitatis*, Ljubljana, 2004, str. 249.

⁹ Ricoeur, P.: n. d., str. 140.

zgodovinopisja nekaj bistvenih razlik. Nove zgodbe se ukvarjajo z življenjem, občutki in ravnanjem ubogih in nepomembnih:

- k njihovi metodi spada tako opisovanje kot analiza – opirajo se na nove vire; pogosto gre za kazenske spise sodišč, ki so delovala po rimskem pravu in hranile pisne protokole celotnih izjav zaslišanih prič;
- pisci se lotevajo tudi nezavednega, ne da bi se zadovoljili zgolj z dejstvi, ki so pred njimi kot na dlani, pod vplivom etnologije pa poskušajo iz ravnanja sklepati na njegov simbolni pomen;
- zgodovina neke osebe, sodnega procesa ali dramatičnega dogodka ni podana zaradi sebe, ampak zato, da bi na novo osvetlila način življenja neke pretekle kulture ali družbe.¹⁰

Zahteva po več pripovedi izhaja tudi iz socialno-zgodovinskega konceptualnega področja, ki ga poznamo tudi kot *zgodovino vsakdanjega življenja*. *Alltagsgeschichte* se je razvila iz nemške socialne zgodovine in se je lotila preučevanja zgodovine »od spodaj navzgor« (*history from below*), tj. nižjih slojev, in pri tem pokazala domet mikro študij (*case studies*) in ustne zgodovine ter z njo komunikološke analize popularne kulture. Še posebej v nemškem prostoru se je pokazalo, kako pomembno je strukture in procese posredovati s pomočjo njihovih akterjev in dogodkov ter jih glede na to predstaviti pripovedno.¹¹ Pionir tovrstnih mikro-zgodovinskih pristopov je Le Roy Ladurie s svojo študijo *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324* (1975).

Sočasno s tovrstnimi historiografskimi pristopi se je v sedemdesetih letih 20. stoletja razvila tudi zgodovinska biografija, in sicer takšen biografski pristop k raziskovanju, ki umešča posameznika v širši družbeni in kulturni kontekst. V ta kontekst prištevamo Ginzburgovo študijo *Il formaggio e il verni* (1976), Natalie Z. Davis *Il ritorno di Martin Guerre* (1984) in Giovannija Levija z biografijo piemontskega eksorcista.¹²

¹⁰ Stone, L.: *Vrnitev pripovedne umetnosti. Razmišljanje ob novem starem zgodovinopisju*. V: Luthar, O. (ur.): *Vsi Tukididovi možje*. Krt, Ljubljana 1990, str. 163–177.

¹¹ Luthar, O.: *Med kronologijo in fikcijo. Znanstveno in publicistično središče*, Ljubljana 1993, str. 101–110.

¹² Verginella, M.: *Suha pašta, pesek in bombe. Vojni dnevnik Bruna Trampuža*. Založba Annales, Koper 2004, str. 7–9.

Po dveh desetletjih in več lahko ugotovimo, da biografija nikakor ni le modni pojav, temveč sredstvo historiografskega obrata, ki se je dogodil sočasno z razvojem ustne zgodovine in se je z njo nemalokrat prepletal, omogočil različne nastave preučevanja vsakdanjega življenja ter uveljavil argumentacijo »kritične teorije subjekta«.

Prehod modernističnega zgodovinopisja v postmoderno se v zgodovinopisju kaže znotraj dveh sklopov: prvi se nanaša na vsebino, drugi na metodo. Prvi sklop se osredotoča na koncept identitete in kolektivne memorije, drugi pa na razvoj ustne zgodovine in teorije narativnosti. Identitete, ki se oblikujejo na temelju odnosa do nacije, etnije, pripadnosti različnim družbenim skupinam in spolom ter širokega niza drugih kulturnih fenomenov, so podkrepjene s kolektivno memorijo in se najbolj razkrivajo v pripovedi posameznika, ki predstavlja osrednji raziskovalni problem v zgodovinopisju in je aktualen v zadnjem desetletju.¹³

S preučevanjem identitet zgodovinopisje vključuje tako posameznika kot širšo družbeno skupnost. Postmodernistične zgodovinarje zanima kulturno oblikovanje identitet, oz. kakšno vlogo igrajo spol, rasa, etnija, razred ter družbena integracija pri oblikovanju osebnega pogleda na svet in ideologije. Medtem ko so bile na primer modernistične študije na področju študij spolov usmerjene v emancipacijo spolov, pa postmoderniste zanimajo medsebojni odnosi moških in žensk skozi čas in načini, kako so se konstruirale osebne identitete. Zanima jih tudi telo samo in njegova zgodovina ter spremembe na področju občutenja sebe.

Del teh zapletenih diskusij se nanaša tudi na memorijo. Lahko se strinjamo, da je individualna memorija družbeno konstruirana, oz. produkt razreda, rase, televizije, časopisov itd., kot je to v svojem delu *Kolektivni spomin* dejal Maurice Halbwachs. Memorija pa zagotavlja tudi identiteto družbenih skupin in je kot taka »splošna ekonomija in upravljanje s preteklostjo v sedanjosti«.¹⁴ Pove-

¹³ Bentley, M.: *Modern Historiography. An Introduction*. Routledge, London and New York, 1999, str. 151.

¹⁴ Kramberger, T.: *Maurice Halbwachs in družbeni okviri kolektivne memorije (spremna beseda)*. V: Halbwachs, M.: *Kolektivni spomin. Studia humanitatis*, Ljubljana, 2001, str. 242–243.

zava med spominom in oralnostjo je pomembno poglobila problem identitete v zgodovinopisju. Kot primere lahko navedemo zgodovino Afrike, delavskega razreda, migrantov, spolov itd.¹⁵

Prav po zaslugi nove podobe ustne zgodovine, povezane z identiteto, spominom, jezikom in naracijo je postala bolj sprejeta tudi v tradicionalnejših zgodovinopisnih krogih. Številne publikacije, kot npr. Thompsonova *International Yearbook of Oral History and Life Story*, pa nemška revija *Bios* itd., prepletajo ustno zgodovino z identiteto kot njeno osrednjo raziskovalno problematiko.¹⁶

Do podobnih premikov v sprejemanju ustnih virov kot zgodovinsko relevantnih pa je prišlo celo v strukturalno usmerjenem francoskem zgodovinopisju. Ko denimo Vovelle razpravlja o zgodovinopisnih virih, pravi: »*Ko ni več pisnega dokumenta, najdemo nadomestilo v različnih virih, pri katerih sama njihova narava ponuja širši način branja: pisno izgublja privilegij, v ospredje stopajo arheologija in ikonografski dokument, tudi oralna raziskava v okviru zgodovinske etnologije.*»¹⁷

RAZVOJ IN DOSEŽKI USTNE ZGODOVINE

Za začetek razprave se moramo vprašati, kaj novega je ustna zgodovina vnesla v zgodovinsko prakso.

Razvoj moderne ustne zgodovine je potekal v smeri od preučevanja elit proti množicam in tako močno razširil fokus zgodovinske obravnave. Do besede so prišli ljudje, ki so bili dotlej »skriti pred zgodovino«, kar pomeni, da je v določenem smislu demokratizirala zgodovinopisje. Ustna zgodovina omogoči pripadnikom nižjih družbenih razredov in marginalnih družbenih skupin, kot so delavci, domorodci, pripadniki kulturnih manjšin, ženske, imigranti idr., da povedo svoje izkušnje, ki bi bile drugače izgubljene, ker niso zavedene v pisnih virih. Ustni viri so specifični tudi v tem, da razkrivajo določene vidike družbenega življenja, kot so osebni odnosi, družinsko življenje ali gospodarjenje, kar iz drugih virov težko razberemo. Prav po

zaslugi vključevanja širokih množic v svojo obravnavo in interdisciplinarnem povezovanju zgodovine z drugimi družboslovnimi ter humanističnimi znanostmi se nam preteklost po zaslugi ustne zgodovine razkriva v novi perspektivi.

V bistvu je ustna zgodovina – kot pravi tudi eden izmed njenih utemeljiteljev, Paul Thompson – stara kot zgodovina sama. Bila je prva oblika zgodovine. Ustni zgodovinarji so bili že Tukidid, Herodot, Beda, Michelet ... Ko pa je bilo zgodovinopisje postavljeno na »objektivne« znanstvene temelje, se je usmerilo pretežno v pisne vire, kar naj bi zagotavljalo večjo objektivnost. Ustno pa je ostalo v domeni folkloristike in etnologije. Toda že francoski zgodovinar J. Michelet je v svojem delu *History of the French Revolution* zahteval, da morajo biti pisni dokumenti le eni od virov. Tudi sam je sistematično zbiral ustna pričevanja in navajal pomembnost ljudske ustne tradicije.¹⁸

Moderna ustna zgodovina se je deloma razvila tudi zaradi poskusov rekonstrukcije zgodovine nepismenih družb, kot npr. predkolonialne Afrike, o katerih pisnih dokumentov skorajda ne najdemo, imajo pa bogato ustno izročilo, ki se že stoletja ohranja s pomočjo oralne tradicije. Klasik tovrstnih raziskav je Jan Vansina, ki je raziskoval zgodovino Ekvatorialne Afrike.¹⁹ V podobnem položaju so se znašli tudi zgodovinarji, ki so preučevali politično in socialno zgodovino. Ker za določene teme ni bilo na razpolago zadovoljivih dokumentov, so za zbiranje dokazov začeli uporabljati pričevanja. Obstoječe dokumente pa so uporabili skupaj z ustnim dokaznim gradivom.²⁰

Prva faza razvoja ustne zgodovine – zgodovina elit

Svoj povratek je ustna zgodovina doživela v ZDA, kjer se je zbiranje življenjskih zgodb začelo v družboslovnih znanostih, posebej v sociologiji, v t. i. čikaški šoli, ki je sledila delu W. I. Thomasa in Zanieckega (1918–1921). Študije čikaške šole so se gibale v specifičnem teoretičnem polju t. i. simboličnega interakcionizma. Njihove študije so bile usmerjene predvsem na zbiranje življenjskih

¹⁵ Prim. Vansina, J.: *Oral Tradition. A Study in Historical Methodology*. Penguin Books, Harmondsworth, 1973.

¹⁶ Bentley, M.: n. d., str. 156–157.

¹⁷ Vovelle, M.: *Ideologije in mentalitete. Studia humanitatis*, Ljubljana 2004, str. 241.

¹⁸ Thompson, P.: *The Voice of the Past (Third Edition)*. Oxford University Press, Oxford, 2000, str. 25.

¹⁹ Vansina, J.: n. d.

²⁰ Prav tam, str. 26–27.

zgodb med marginalnimi skupinami (mladinsko prestopništvo, potepuštvo, kriminal, imigranti).²¹

Pod vplivom sociologije se je v ZDA začela razvijati »sodobna« ustna zgodovina. Njen začetnik Allan Nevins je kot politični zgodovinar na Univerzi Kolumbija ustanovil prvi arhiv ustne zgodovine in napisal delo *The Gateway to History* (1946). Intervjuval je predvsem vodilne predstavnike v vladi, podjetjih in družbi nasploh. Pokazal je, da je ta metodološki prijem primeren tudi za raziskovanje vodilnih elit in da ne gre zgolj za arhivistično prakso. Nevins je sicer postal tudi predsednik Ameriškega združenja zgodovinarjev (*American Historical Association*), vendar je bil v marsičem »outsider« v stroki. Ustna zgodovina je bila namreč v tistem času videna bolj kot arhivistična praksa.

Čeprav je v letih 1948–1960 ustna zgodovina doživela velik razcvet, je za to obdobje značilno, da je bila osredotočena predvsem na elite in odri-njena med arhiviste in knjižničarje.

Teoretične diskusije so se v tem času namreč sukale predvsem okrog tega, kako naj se izvajajo in katalogizirajo intervjuji, kakšne so zakonite odgovornosti intervjuvanca in kakšni so odnosi med ustnimi in drugimi viri v arhivu. Še dolgo po Nevinsovi upokojitvi so na Kolumbiji nadaljevali z intervjuvanjem sodnikov, senatorjev, založnikov, poslovnežev in drugih voditeljev, skratka elite.²²

Druga faza – poseg na področje socialne zgodovine in »zgodovine od spodaj«

Nasprotno pa je evropska ustna zgodovina od samega začetka v domeni socialnih zgodovinarjev, ki so se ukvarjali z življenji in izkušnjami delavskega razreda, žensk in raznih manjšin. V 60-ih je na ustno zgodovino, kot na mnoge druge znanosti, vplivala Nova levica. V zgodovinopisju se to kaže kot kreiranje »zgodovine od spodaj« (*history from below*) oz. »nove socialne zgodovine«.

²¹ Sedmak, M.: *The Voice of the Past (Third Edition)*. Oxford University Press, Oxford, 2001, str. 181.

²² Grele, R. J.: *Directions for Oral History in the United States*. V: Dunaway D. K. & W. K. Baum: *Oral history. An Interdisciplinary Anthology*. AltaMira Press, Walnut Creek, str. 72.

V sedemdesetih je temeljno delo, ki je v marsičem usmerilo nadaljnji razvoj ustne zgodovine na polje socialne zgodovine in »zgodovine od spodaj«, bila Thompsonova študija *The Edwardians: The Remarking of British Society*, ki je postala zgled vsem kasnejšim raziskavam. V tem delu je Thompson poleg zgodovinske vključil tudi sociološko perspektivo, raziskavo pa je izvedel na zelo obširnem vzorcu 444 vprašanih, ki so bili rojeni med leti 1872 in 1906. Z bogatim korpusom pričevanj je pridobil po eni strani primerljive podatke, ki so se nanašali na posamezne argumente (spomini na otroštvo, odnosi med vasjo in mestom, razlike med spolom in starostjo), po drugi pa izčrpne biografske podatke posameznikov, ki so pripadali različnim družbenim razredom. Z intervjuji pridobljene podatke je kombiniral z drugimi pisnimi viri, kot so statistični in demografski podatki, uradnimi institucionalnimi viri itd. Thompsonu je tako uspelo prikazati individualno ozadje družbenih konfliktov, razredno neenakost in krizo vsakdanjega življenja v takratni britanski družbi. Hkrati pa je tudi osvetlil raznolike segmente človekovega delovanja od ekonomije do prostega časa, od religioznosti do kriminala, pa vse do delavskega in feminističnega gibanja. Ustni viri so mu omogočili dognati, kako posamezniki živijo v velikih zgodovinskih procesih in družbenih spremembah.²³

Še večji zgodovinopisni odmev je doživelo njegovo delo *The Voices of the Past*, ki je postalo temeljno metodološko delo za študij in raziskovanje ustne zgodovine. V njem je obranil ustno zgodovino pred kritikami vseh tistih, ki niso bili pripravljeni zaupati spominu.

Po letu 1970 se je tudi mlajša generacija ameriških zgodovinarjev začela ukvarjati s socialno ustno zgodovino. V njej je izstopal Studs Terkl, ki je napisal temeljna dela *Hard times* (1970), *Working Class* (1974) in *The Good War* (1984) ter v njih ujel glasove t. i. malih ljudi.

Tudi Alex Haley je v delu *Roots* (Korenine) na podoben način inspiriral ljudi, še posebej Afro-američane, da so začeli zbirati svoje družinske zgodovine s pomočjo intervjujev, kar je razkrilo pretresljive spomine na suženjstvo in njegovo de-

²³ Passerini, L.: *Storia e soggettività. Le fonti orali, la memoria*. La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1988, str. 142.

diščino, ki bi bili sicer za zgodovinopisje izgubljeni. Delo je odprlo tudi zelo pomembno področje t. i. »black history«, za katero praktično ni ohranjenih pisnih virov. Zgodovina ameriških črncev je pomembno zaznamovala ameriško ustno zgodovino, njen začetnik pa je Alex Haley z delom *The Autobiography of Malcolm X*.²⁴

Z vključevanjem ustnih virov je ustna zgodovina veliko prispevala tudi k obstoječim področjem zgodovinskih študij, kjer sicer dominirajo pisni viri, kot sta ekonomska in politična zgodovina.

Ustni viri so se pokazali kot pomemben korektiv in dodatek k obstoječim virom tudi za ekonomsko zgodovino. Tudi statistični viri, kot so plače, so lahko zavajajoči, saj so mnogi faktorji glede življenjskega standarda prikazani zgolj s statističnimi indici in so zato lahko napačno razumljeni.

Velikega pomena za ekonomsko zgodovino je tudi preučevanje kmetijstva s pomočjo ustnih pričevanj. Statistični viri so na tem področju prisotni le na velikih farmah, pa tudi če so, so pogosto nerealni. Referenčno delo na tem področju je študija o vzhodnem angleškem kmetijstvu *The Horse in the Furrow, The farm and the Village*, ki jo je napisal George Ewart Evans.

Na ekonomsko ustno zgodovino se veže tudi zgodovina dela, ki se je razvila v različnih oblikah: biografski, avtobiografski ali pa v obliki »skupnostnih študij« (*community study*). Raziskovanje zgodovine dela je primerno zlasti za mesta, ki so odvisna od ene same industrijske panoge, ali pa za problematiko nezaposlenosti in iskanja službe. Najbolj odmevna študija s tega področja je vsekako delo Studsa Trekla *Hard Times*, ki govori o veliki ameriški gospodarski krizi, in njegova druga mojstrovina *Working*, v sklopu katere nam 130 Američanov posreduje izkušnje o delu, o družbenih odnosih in kulturi, ki iz njih izhaja. Na tem mestu moramo navesti tudi delo Luise Passerini *Fascism in Popular Memory*, v katerem avtorica raziskuje italijansko delavsko zavest. V ta sklop pa sodi tudi revija *I giorni cantati*.

²⁴ Thompson, P.: n. d., str. 82–117.

V kontekstu socialne naravnosti ustne zgodovine je bilo nujno vključiti v obravnavo tudi delavski razred. Nekatero klasične študije na tem področju so: Peter Townsend: *The Family Life of Old People* (1975), Brian Jackson in Dennis Marsden: *Education and the Working Class* (1963) in nena zadnje Edvard Thompson z znamenito študijo *The making of the English working Class* (1963).²⁵

Šestdeseta leta so vplivala tudi na oblikovanje zgodovine žensk, kar je ne le vključilo v zgodovinopisje »nevidne« ženske, temveč tudi odpiralo nova vprašanja, ki jih zgodovinopisje obravnava. Odslej se sprašujemo tudi o oblačenju, fizični aktivnosti, menstruaciji, poznavanju in navadah glede preprečevanja rojstev, rojevanju, družinski ekonomiji, gospodinjstvu, menopavzalnih izkušnjah ter o medosebnih odnosih v javnem in privatnem življenju.²⁶ Med najpomembnejše raziskave ustne zgodovine žensk sodijo študije Sherne Gluck, med katerimi je najopaznejša *From Parol to Prison*, ki govori o življenju ameriških sufražetek. Prav tako pomembne so tudi Mary Chamberlain s *Fenwoman*, Sheila Rowbotham in Jean McCrindle z *Dutiful Daughters* ter Elizabeth Roberts z *A woman's places*.²⁷

Svoj prispevek pa je ustna zgodovina dala tudi na področju politične zgodovine. Ena od oblik raziskovanja je biografija politikov. Ustni viri pa so prispevali tudi k raziskavam biografij politikov, kot je npr. T. H. Williamsova *Huey Long*, pa tudi političnih navad in osebnih življenj tudi manj znanih političnih aktivistov. Eno takih raziskav predstavlja delo Kathleen Blee *Women of the Klan*, v katerem avtorica popisuje izkušnje žensk, ki so sodelovale v Ku–klux–klanu. Številne so tudi študije o drugi svetovni vojni, med katerimi so pomembne zlasti študije o holokavstu, o preživetju med vojno, o kolaboraciji, otrocih kot žrtvah itd. Prominentna dela s tega področja so Portelijevo *The Battle of Valle Giulia*, Fraserjevo *Blood of Spain* in Alistair Thomsonovo *Anzac Memories*. Tudi slovensko zgodovinopisje je na tem področju dobilo eno prvih ustnozgodovinskih del, *Ljudje v*

²⁵ Thompson, P.: n. d., str. 73.

²⁶ Gluck, S.: *What's So Special About Woman. Women's Oral History*. V: Dunaway D. K. & W. K. Baum: *Oral history. An Interdisciplinary Anthology*. AltaMira Press, Walnut Creek, 1996, str. 215–231.

²⁷ Thompson, P.: n. d., 2000, str. 112.

vojni (1995), izpod peresa Marte Verginelle, Sandija Volka in Katje Colja. Delo obravnava pričevanja navadnih ljudi o njihovem doživljanju vojne na Tržaškem. Tržačani pa so po zaslugi Marte Verginelle bogatejši še za eno delo s področja memoristike, ki opisuje malega posameznika v vojnem vrtincu, to je monografija *Suha pašta, pesek in bombe. Vojni dnevnik Bruna Trampuža* (2004), ki temelji na dnevniku vojaka iz druge svetovne vojne Bruna Trampuža.

Ustna zgodovina se je razvijala tudi v smeri raziskovanja imaginarija, ideologij in mentalitet skozi čas dolgega trajanja. Tovrstni pristop je med prvimi ubral Philippe Joutard v svojem delu *Légende des Comisards* (1977). Tako kakor etnologi se je na podlagi neposrednega raziskovanja lotil obnavljanja elementov kolektivnega spomina o dani temi: spomin na spopad iz vojne kamižolarjev, kroga francoskih protestantov proti kralju Ludviku XIV. Primerjal je zgodovinske zapise in »dejstva«, rokopisna pričevanja nastala v obdobju med 1730 in 1760, iz srede 19. stoletja ter pričevanja, ki jih je sam zbral na terenu med potomci tedanjih upornikov. Najprej je ugotovil, da se je od 221 zbranih ljudskih pripovedk kar tri četrtine nanašalo na kamižolarje, vendar pa je le polovica teh zgodb omenjala spopad. Ob tem se je poglobil v nedoslednosti, pravzaprav že prave konfuznosti med samimi zgodbami. S tem ko je sledil njihovim spremembam skozi čas, pa je ugotovil, da to niso bile individualne, temveč kolektivne konfuznosti. Joutard jih definira kot kolektivne mentalitete oz. kot kulturne identitete, kjer memorija odigra aktivno vlogo v reinterpretaciji lastne zgodovine in pomembno vsebinsko vez med preteklostjo in sodobnostjo določene skupnosti.²⁸ Tako ponazori prav poseben čas, oziroma spomin, ki, kot pravi Vovelle, »siromaši, a je istočasno ustvarjal, ki včasih v enem spominjanju združuje različne dogodke, to je spomin, ki je ob stiku s pisno kulturo sposoben obogatiti odkritja zaporednih plasti«.²⁹

Teoretična introspekcija

Na prvem mednarodnem kongresu ustne zgodovine v Essexu leta 1978 je prišlo prvič do soočenja med ameriškimi in evropskimi ustnimi zgodovinarji. Tema razprave so bili teoretični in

²⁸ Passerini, L.: n. d., str. 146–149.

²⁹ Vovelle, M.: n. d., str. 242.

metodološki problemi ustne zgodovine glede subjektivnosti na področju razbiranja ideoloških elementov v ustni pripovedi. Na tej konferenci je Luisa Passerini v prispevku *Work ideology and consensus under Italian fascism* odprla diskusijo o vrednotenju in veljavnosti ustne zgodovine. Še pomembnejša pa je bila njena razprava o vlogi subjektivnosti v zgodovinopisju, oz. o zavednih in nezavednih pomenih in izkušnjah, ki so jih vprašani doživeli in se jih spominjali. Opozorila je tudi na vpliv ljudske kulture in ideologije na individualno memorijo, ki se lahko razkriva z molkom, protislovnostjo in posebnostjo pričevanja.

To je bil začetek širšega razmisleka, ki se je nadaljeval v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja. Razprave so šle v smer razmišljanja o naravi zgodovine in zgodovinskega znanja, pridobljenega z ustno zgodovino, in prav Passerinijeva sodi, poleg Alessandra Portellija in Ronalda Greleja, med najpomembnejše teoretike na tem področju.

Ron Grele, direktor raziskovalnega oddelka za ustno zgodovino na Kolumbijski univerzi, je v svojem članku *Movement without aim*, ki ga je prvič objavil l. 1975, pozival k večji teoretični introspekciji. Menil je, da bi morali ustni zgodovinarji raziskovati odnose, ki nastopajo v procesu spraševanja, in sicer lingvistični in performativni aspekt intervjuja ter povezavo med individualno in družbeno zgodovinsko zavestjo. Zavzemal se je tudi za interdisciplinarnost zgodovinske vede ter tako pomembno vplival na raziskave v naslednjih desetletjih.³⁰

Med ključne tekste, ki so postavili teoretične temelje ustni zgodovini, sodi delo Alessandra Portellija *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories*, kjer poskuša prikazati, kako skozi raziskave narativne forme, ki so značilne za ustno pričevanje, ljudje oblikujejo svojo formulacijo zgodovine, preko katere razlagajo preteklost ter informirajo sedanost in bodočnost. Delo je pomembno tudi zaradi tega, ker prispeva k razumevanju odnosa med pripovedovalcem in raziskovalcem kot zgodovinskim akterjem. Končni produkt intervjuja

³⁰ Grele, R. J.: *Movement without aim*. V: Perks, R. & A. Thomson: *The Oral History Reader*. Rutledge, London, New York, 2005, str. 38–52.

je vedno produkt obeh, spraševalca in spraševanega.

Na primeru povojne stavke v Terniju, ko so smrt delavca Trastullija kronološko zamešali, Portelli prikaže, da ustna zgodovina prispeva več k razkrivanju pomena kot dejstev. Enkratnost ustnih virov je prav v pripovedovalčevi subjektivnosti. Ustni viri nam ne povejo le, kaj so ljudje storili, temveč tudi, kaj so želeli ali nameravali storiti, ali kaj verjamejo, da so storili. To, kar je pri pričevanjih pomembno, ni le dejstvo, temveč način, kako deluje človeški spomin. Kar človek verjame, je v resnici »fakt«. Pomen ustnih virov je prav v odklonu od dejstev, ki se kažejo v imaginaciji, simbolizmu in željah, tako da ne moremo govoriti o napačnih virih. Tudi napačna trditev je psihološko relevantna. Očitek, da so tako pridobljeni viri v primerjavi s pisnimi zaradi nepopolnosti spomina vprašljivi, zavrača Portelli z ugotovitvijo, da to velja tudi za pisne vire, saj jih veliko nastane po tem, ko se je dogodek že zgodil, in s strani tistih, ki niso bili udeleženi.

Skratka, če parafraziramo Portellija je »zgodovinsko delo, ki uporablja ustne vire nedokončano zaradi narave virov, zgodovinsko delo, ki izključuje ustne vire pa je nekompletno že po definiciji«.³¹

Tretja faza - lingvistični obrat

Nekaj časa so se ustni zgodovinarji pripravili tudi okrog tega, ali naj intervjuvajo elite ali neelite. Po letu 1980 pa so ustnozgodovinski projekti združili oba aspekta. Ugotovili so, da nobena družbena skupina ne poseduje ekskluzivnega razumevanja preteklosti in da so najboljši tisti projekti, ki so zasnovani čim širše.³²

V zadnjem času pa prevladujejo razprave, ki jih imenujemo »lingvistični obrat«. Ta je v svetu zajel tako družboslovne kot humanistične vede in se nanaša na vprašanja jezika in jezikovnih kodov ter zagovarja, da je družbena realnost lahko razumljena le prek diskurza o tej realnosti. Ali, kot je dejal Stephan Jay Gould: zgodovina ni toliko opis

resnične preteklosti, kot je v resnici le niz argumentov, ki kreirajo preteklost kot družbeno konstrukcijo. Ta vprašanja sovpadajo s poststrukturalističnimi in postmodernističnimi pristopi k jeziku in reprezentaciji. Tovrstni pristop je gotovo središčen v delih, ki si prizadevajo odkriti jezik vsakdanjosti in samopredstavitve narativnih struktur znotraj pripovedi ter tako ohranjati osebne zgodovine pri življenju.³³

Upravičenost takšne obravnave pričevanj je tudi dejstvo, da so pričevanja neizobraženih ljudi povezana s tradicionalnimi ljudskimi pripovedmi; tako so lahko zgodovinske, poetične in legendarne pripovedi pogosto pomešane. Rezultat takih pričevanj je pripoved, v kateri so zabrisane meje med notranjim svetom pripovedovalca in objektivno zunanostjo. Pripovedi neizobraženih lahko zaradi tega postanejo težje razumljive kot pripovedi bolj izobraženih, saj obstaja večja možnost, da se njihova osebna resnica pomeša z domišljijo. Večja ali manjša prisotnost pregovorov, pesmi, formul in stereotipov pa lahko na drugi strani kaže na stopnjo prisotnosti kolektivnega pogleda v individualni pripovedi.³⁴

Novejši pristopi v ustni zgodovini klasificirajo intervjuje kot žanr, ki osvetljuje tako način, kako je zgodba povedana, kot tudi, kako oblika, v kateri je povedana, izoblikuje vsebino. Pri analizi pripovedi, pa je pomemben tudi način pripovedovanja, da smo pozorni na hitrost in trajanje pripovedi.

Žanr je oblika literarne analize, ki je uporabljena v študijah popularne kulture, pa tudi v afriških študijah, v okviru katerih na primer Ruth Finnegan raziskuje oralno literaturo. Tonkinova je v delu *Narrative and Genre* pokazala, da je tako kot intervjuje moč preučevati zahodne oralne žanre, kot so šale, sentimentalne zgodbe, radijske napovedi, TV-komedije, gostilniške zgodbe, psihoanalitične izpovedi idr. Opozorila je tudi, da ustna pričevanja vsebujejo druge žanre, kot na primer pregovore, anekdote, seksualne zgodbe (večinoma moške), vojne zgodbe in predvsem ženske bolniške zgodbe. Portelli meni celo, da ustni intervjuji ne le vsebujejo druge žanre, temveč so sami poseben žanr. V tem kontekstu je nastalo

³¹ Portelli, A.: *What makes oral history different*. V: Perks, R. & A. Thomson: *The Oral History Reader*, Rutledge, London, New York 2005, str. 63–74.

³² Ritchie, D.: *Doing Oral History*. Twayne Publishers, New York, 1995, str. 5–7.

³³ Grele, R. J.: n. d., 1996, str. 78–79.

³⁴ Portelli, A.: n. d., str. 66–67.

več značilnih študij o vojnih, seksualnih in medicinskih zgodbah, kot so Portellijsve vojne zgodbe *Battle of Valle Giulia*, Plummerjeve seksualne zgodbe *Power, Change and Social Worlds* idr. Med najpomembnejša dela, ki vključujejo omenjen pristop, pa gotovo sodi delo Philippa Lejeuna *Je est un autre: L'Autobiographie, de la littérature aux médias* (1981). Delo govori o obliki avtobiografije v Franciji, v njem pa je avtor ovrednotil in primerjal serijo različnih žanrov, kot so radijski intervjuji in zgodovinska pričevanja vključno z avtobiografijo v tretji osebi. Prikazal je, kako je iz navedenih žanrov mogoče razbrati življenjske izkušnje ljudi, kot so skrite zgodbe iz življenja v zaporu ali bolnišnici, o umorih in seksualnih škandalih, o vojni in odporu idr. Passerinijsva pa je v svojih raziskavah torinskega delavskega razreda prikazala potrebo po raziskovanju žanra, formuliranega kot »kaj je nekdo hotel povedati«.³⁵

Poleg obravnave jezikovne strukture in žanrske oblike intervjuja pa sodobne študije ustne zgodovine usmerjajo raziskave na odnos med intervjuvancem in intervjuvanim, ki je v ustni zgodovini opredeljen kot »povraten« (*reflexive*). Interesi, hotenja, socialne navade ter osebna in kolektivna ideologija spraševalca vplivajo tako na potek intervjuja kakor tudi na samo pripoved.

Tudi razmerje med knjižnim jezikom in dialektom običajno pokaže, kolikšno kontrolo ima pripovedovalec skozi pripoved. Tudi sicer je pomembno biti pozoren na rabo dialekta, kakor tudi na prehode na knjižni jezik.³⁶

Obravnava narativnosti, jezika in povratnega vpliva spraševalec/pripovedovalec je del raziskovalnih prizadevanj, ki se nanašajo na subjektivnost, na načine, kako želje, ideologije, vizije in predvsem spomin oblikujejo naše zgodovine. Ali kot je dejala Elizabeth Tonkin, »da bi razumeli pričevanja, moramo razumeti literarni način, oz. pripoved; da bi razumeli literarni način moramo razumeti, da je del družbene aktivnosti pripovedovalca, in da bi razumeli družbeno aktivnost pripovedovalcev, moramo razumeti, da je le-ta zgodovina«.³⁷

³⁵ Thompson, P.: n. d., str. 276–277.

³⁶ Portelli, n. d., str. 66–67.

³⁷ Tonkin, E.: *Narrating Our Pasts. The Social Construction of Oral History*. Cambridge University Press, Cambridge,

Skratka, v zadnjih petdesetih letih je ustna zgodovina napredovala od obrobne, za marsikaterega zgodovinarja neznanstvene panoge, ki je bila sprva dojemana zgolj kot pomožna zgodovinska veda, do akademske discipline. Postala je zelo priljubljena tudi v širši javnosti prav po zaslugi svoje pripovednosti in socialne naravnosti. V njej so se namreč prepoznale tudi širše množice in ne le elite, svojo priložnost, da postanejo zgodovinski akterji, pa so dobile tudi marginalne družbene skupine in manjšine, kakor tudi ljudstva brez pisa.

SKLEP

V zadnjih petdesetih letih se je ustna zgodovina razširila bolj ali manj po celem svetu. Zrasla je tam, kjer se je znotraj zgodovine same ohranila tradicija terenskega dela, npr. v okviru politične zgodovine, zgodovine dela in lokalne zgodovine, ali pa tam, kjer je bila zgodovina v kontaktu z drugimi »terenskimi« disciplinami, kot so antropologija, sociologija, etnologija, dialektologija ... Ustna zgodovina se je prvenstveno uveljavila na področju socialne zgodovine, umešča pa se tudi v koncept »zgodovine od spodaj« ter s tem pomembno dopolnjuje področja, kjer so pisni viri skromni ali pa jih ni. Narava pričevanj ponuja tudi možnosti preučevanja mentalitet, ideologij in identitete.

Časi, ko se je ustna zgodovina začela razvijati, zanjo niso bili najbolj ugodni. V zgodovino pisju je dominiralo francosko zgodovino pisje s kvantitativnimi metodami in favoriziranjem serijskih virov, ki so sicer predstavljali pomemben premik na področju zgodovino pisja. Posledično se je raziskovalni interes zgodovinarjev premaknil na področja gospodarstva, prebivalstva in družbe in razvile so se ekonomska, socialna in demografska zgodovina, ki so temeljile na statističnih izračunih. Pri prizadevanjih po objektivnosti in z odporom do političnega historicističnega koncepta pa so pristaši omenjenega pristopa zanemarili vlogo posameznika v zgodovinskem procesu, kar so v tretji generaciji tudi sami spoznali in poleg dolgega trajanja ponovno potrdili dogodek in pripoved kot relevantni kategoriji. S tretjo generacijo francoskega zgodovino pisja sovpada tudi razvoj zgodovinske antropologije in zgodovine mentalitet,

1995.

ki poleg serijskih dopuščata tudi druge vire, kot so literarni in ikonografski viri ter ustna pričevanja. Izbor virov in nenehne zahteve po interdisciplinarnosti ustno zgodovino umeščajo v polje zgodovinske teorije, ki je še dodatno podkrepljena s postmodernističnim zavedanjem, da je zgodovina le družbena konstrukcija in da je torej zgodovinska interpretacija v vsakem primeru subjektivna. Postmodernističen pogled na zgodovinopisje tudi sicer v marsičem sovпада z naravo ustne zgodovine. Tako je obema lastna zahteva po narativni naravi zgodovinopisja, po raziskovanju posameznika in identitete, ki se zrcali skozi jezik, ter zahteva po interdisciplinarnosti.

Kljub začetnim dvomom zgodovinarjev, ki so z nezaupanjem gledali na nov način pridobivanja virov, bolj značilen za družboslovne znanosti (podoben odpor še danes gojijo nekateri zgodovinarji iz domačih logov in pojav imenujejo »sociologizacija zgodovine«), je ustna zgodovina postala akademska disciplina in je kot samostojen predmet uvrščena v dodiplomske in podiplomske študije zgodovine. Po svetu so nastali številni arhivi ustnih virov, ustanovljena so bila številna ustnozgodovinska društva, da ne omenjamo množice publikacij in revij, ki izhajajo povsod po svetu in objavljajo dela, ki so nastala pretežno na osnovi ustnih pričevanj. Da je lahko ustna zgodovina postala relevantna akademska disciplina, pa je morala tudi sama narediti kvalitativni metodološki preskok, kar predstavlja zagotovilo za njen nadaljnji razvoj.

Slovensko zgodovinopisje tudi na tem področju šele orje ledino. Ustni viri so bili v preteklosti bolj v domeni etnologov in antropologov, zgodovinarji pa so na tovrstno gradivo gledali kot na gradivo, ki ne more zagotoviti objektivnega prikaza preteklosti. Skeptični so tudi do interdisciplinarnega povezovanja zgodovine z drugimi družbenimi znanostmi, še posebej s sociologijo in antropologijo. Razloge za tovrstno zaostajanje slovenske stroke na tem področju gre iskati v dejstvu, da je bilo zgodovinopisje pod pritiskom vladajoče ideologije, ki ni dopuščala raznolikega razumevanja preteklosti, ki ga ponuja raba ustnih pričevanj najširših množic. To nam potrjuje tudi dejstvo, da ustna zgodovina v totalitarnih sistemih ni nikjer uspevala; v bivših komunističnih državah se je denimo razvila šele s padcem komunizma, ko je

doživela pravi razcvet. To pa se z osamosvojitvijo v Sloveniji ni zgodilo. Dela ustne zgodovine lahko naštejemo na prste ene roke, še vedno pa ne premoremo avdio-vizualnih arhivov, kjer bi sistematično zbirali ustna pričevanja, pa tudi projektov, ki bi bili namenjeni izključno ustnozgodovinskim raziskavam še ni. Lahko bi rekli, da je ena redkih svetlih točk uvajanje predmeta ustne zgodovine na koprski Fakulteti za humanistične študije, ki ga predava prof. dr. Marta Verginella, kar daje že določene sadove, saj počasi nastajajo študije, ki temeljijo na ustnih virih. Tako lahko upamo, da se bo oblikovala kritična masa ustnih zgodovinarjev, ki bo poskrbela za potrebne mehanizme (zvočni arhiv, timsko delo, projekti idr.) za razvoj ustne zgodovine. Nenazadnje ostaja tudi upanje in pričakovanje, da bodo slovenski zgodovinarji spoznali, kako pomemben je prispevek ustne zgodovine v tem, da je v zgodovinski fokus vključila doslej amorfne ljudske množice in družbene skupine ter s tem demokratizirala in humanizirala zgodovinopisje, kar naredi zgodovino bolj živo, bogato in občuteno.

Literatura

- Bentley, M. (1999):** *Modern Historiography*. An Introduction. Routledge, London and New York.
- Burke, P. (1993):** *Revolucija v francoskem zgodovinopisju*. *Studia humanitatis*, Ljubljana.
- Gluck, S. (1996):** *What's So Special About Woman*. *Women's Oral History*. V: Dunaway D. K. & W. K. Baum: *Oral history. An Interdisciplinary Anthology*. AltaMira Press, Walnut Creek, 215-231.
- Grele, R. J. (1996):** *Directions for Oral History in the United States*. V: Dunaway D. K. & W. K. Baum: *Oral history. An Interdisciplinary Anthology*. AltaMira Press, Walnut Creek, 62-84.
- Grele, R. J. (2005):** *Movement without aim*. V: Perks, R. & A. Thomson: *The Oral History Reader*. Routledge, London, New York, 38-52.
- Halbwachs, M. (2001):** *Kolektivni spomin*. *Studia humanitatis*, Ljubljana.
- Kramberger, T. (2001):** *Maurice Halbwachs in družbeni okvir kolektivne memorije (spremnna beseda)*. V: Halbwachs, M.: *Kolektivni spomin*. *Studia humanitatis*, Ljubljana.

- Luthar, O. (1993):** Med kronologijo in fikcijo. Znanstveno in publicistično središče. Ljubljana.
- Passerini, L. (1988):** Storia e soggettività. Le fonti orali, la memoria. La Nuova Italia Editrice. Firenze.
- Portelli, A. (2005):** What makes oral history different. V: Perks, R. & A. Thomson: The Oral History Reader, Rutledge, London, New York, 63-74.
- Ricoeur, P. (2001):** Zgodovina in pripoved. Ljubljana, Društvo Apokalipsa.
- Ritchie, D. A. (1995):** Doing Oral History. Twayne Publishers, New York.
- Sedmak, M. (2001):** Avto/biografska metoda pri proučevanju etnično mešanih zvez. Socialno delo, 40, 181-190.
- Schrager, S. (2005):** What is social in oral history. V: Perks, R. & A. Thomson: The Oral History Reader, Rutledge, London, New York, 284-299.
- Stone, L. (1990):** Vrnitev pripovedne umetnosti. Razmišljanje ob novem starem zgodovinsopisju. V: Luthar, O. (ur.): Vsi Tukididovi možje. Krt, Ljubljana.
- Thompson, P. (2000):** The Voice of the Past (Third Edition). Oxford University Press. Oxford.
- Tonkin, E. (1995):** Narrating Our Pasts. The Social Construction of Oral History. Cambridge University Press, Cambridge.
- Vansina, J. (1973):** Oral Tradition. A Study in Historical Methodology. Penguin Books.
- Verginella, M., Volk, A. & K. Colja (1995):** Ljudje v vojni. Druga svetovna vojna v Trstu in na Primorskem. Založba Annales, Koper.
- Verginella, M. (2004):** Suha pašta, pesek in bombe. Vojni dnevnik Bruna Trampuža. Založba Annales, Koper.
- Vovelle, M. (2004):** Ideologije in mentalitete. Studia humanitatis, Ljubljana.

Zusammenfassung

DIE AFFIRMATION DER ORAL HISTORY IM KONTEXT DER NARRATIVEN GESCHICHTSSCHREIBUNG

Der Beitrag behandelt die Anfänge der Oral History, die in die Mitte des 20. Jahrhunderts zurückreichen. Seit damals erlebte die Oral History unterschiedliche Phasen. Von einer marginalen historischen Praxis, die sich oft allein mit dem Sammeln mündlicher Zeugnisse – zunächst von elitären Einzelpersonen – zufrieden gab, fand sie ihren Platz und ihre Bedeutung beim Enthüllen der „verborgenen“ Geschichte „gewöhnlicher“ Menschen. Sie prägte wesentlich die Formierung eine „Geschichte von unten“ und half, Neuland in der Sozialgeschichte zu betreten. Die epistemologische Begründetheit dieses Zugangs basiert auf der Tatsache, dass auch gewöhnliche Leute die menschliche Gesellschaft in der Vergangenheit mitgestaltet haben, aber aufgrund der Konzentration der Historiographie auf politische Akteure und Eliten verschwiegen wurden. Die traditionelle Historiographie behauptete, dass diese Menschen nicht erforscht werden können, weil sie kein schriftliches Material hinterlassen haben; in historischen Untersuchungen könnten sie höchstens als statistisches Aggregat und Teil der anonymen Masse erfasst werden.

Die Historikerinnen und Historiker, die mündliche Quellen und überhaupt mündliche Materialien zu verwenden begannen, wurden sich bald bewusst, dass der methodologische Ansatz einer kritischen Bewertung unterzogen und eine eigene Methodologie sowie theoretische Struktur ausgearbeitet werden muss. Die methodologischen Überlegungen ermöglichten die Durchsetzung der Oral History als akademische Disziplin. Sie trugen auch dazu bei, dass der historische Fokus auf Gebiete ausgedehnt wurde, die zuvor in der Domäne anderer Gesellschaftswissenschaften lagen – der Soziologie, der Anthropologie, der Ethnologie usw. Die Durchsetzung der Oral History brachte nicht nur eine Bereicherung der wissenschaftlichen Erkenntnis, sondern auch eine Affirmation und psychologische Unterstützung für das Individuum, das seine Erinnerungen an eine größere

Gemeinschaft vermittelt. Sie wurde außerdem zu einem Mittel der Affirmation gesellschaftlicher Randgruppen und Bewegungen: Frauenbewegung, Gewerkschaftsbewegung, Arbeiterklasse, autochthone Bevölkerungsgruppen, Immigranten und ethnische Minderheiten, Schwulen- und Lesbenbewegung, Menschen mit Lernschwierigkeiten usw.

Schlagwörter: Oral History, Ereignisgeschichte, Strukturgeschichte, narrative Geschichtsschreibung.